Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanması Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*

Dr. Sevdâ Katıtaş

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3512-6677>

Öğretmen - Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 19.10.2019

Kabul: 25.12.2019

On-line Yayın: 31.12.2019

Anahtar Kelimeler

Eğitim Hakkı

Kamu Okulları

Özel Gereksinimli Çocuk

Araştırma Makalesi

DOI: [10.9761/JASSS39379](https://doi.org/10.9761/JASSS39379)

Öz

Bu çalışmanın amacı kamu okullarında görev yapan okul müdürleri ve bu okullarda öğrenim gören özel gereksinimli çocuğa sahip velilerin özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunları ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemektir. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden olan fenomenolojik araştırma (olgubilim) kullanılmıştır. Araştırma verileri 2016-2017 öğretim yılında Ankara ilinde görev yapan 12 okul müdürü ile özel gereksinimli çocuğu ilkokulda öğrenim gören ve Ankara’da ikamet eden 12 veliden toplanmıştır. Çalışma grubundaki okul müdürleri ve veliler okul türleri (ilkokul ve özel eğitim okulu) esas alınarak seçilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesinden faydalanılmıştır. Veriler toplanırken okul müdürleri ve özel gereksinimli çocuğa sahip velilerle yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunlara ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerine ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular sorulmuştur. Araştırma sonucunda okul müdürleri ve velilerin, okul ve sınıflarda mevcut şartların yetersizliği, özel eğitim alan mezunu öğretmen sayısının yetersiz olması, özel eğitim sınıflarında öğrencinin özel gereksinim türü, derecesi ve sınıf düzeyi dikkate alınmadan öğrenci dağılımı yapılması ile öğretmenlerin özel eğitim alanında yeterli donanıma sahip olmamaları konularında ortak sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Sorunların çözümüne yönelik öneriler kapsamında ise müdürler ve velilerin, okulların fiziksel yapı ve gerekli materyaller açısından iyileştirilmesi ve özel eğitim branşında öğretmen sayısının artırılması gerektiği yönünde ortak görüşe sahip oldukları görülmüştür.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Katıtaş, S. (2019). Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanması Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 78, Winter, p. 93-112.

* Bu çalışma Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ danışmanlığında yürütülmüş “Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanmasında Okul Müdürlerinin Rollerine İlişkin Müdür, Öğretmen ve Veli Görüşleri” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

***Problems Encountered in the Process of Ensuring the Right to Education to Children
with Special Needs and Solution Suggestions***

Dr. Sevda Katıtaş

Teacher - Ministry of Education, Ankara – TURKEY

Article History

Submitted: 19.10.2019

Accepted: 25.12.2019

Published Online: 31.12.2019

Key Words

Children With Special Needs

Public Schools

The Right to Education

Research Article

DOI: [10.9761/JASSS39379](https://doi.org/10.9761/JASSS39379)

Abstract

The aim of this study is to determine the problems of school principals working in public schools and parents of children with special needs in the process of ensuring the right to education to students with special needs and their suggestions for solving these problems. Phenomenological research (phenomenology), which is one of the qualitative research designs, was used in the study. The research data were collected from 12 school principals working in Ankara and 12 parents of children with special needs attending primary schools in Ankara in 2016-2017 academic year. School principals and parents in the study group were selected based on school types (primary schools and special education schools). In order to determine the study group, purposeful sampling methods and maximum diversity sampling were used. Data were collected through face-to-face semi-structured interviews with school principals and parents with special needs children. During the interviews, questions were asked to reveal the views of the participants about the problems they face during the process of ensuring the right to education to students with special needs and their suggestions for the solution of these problems. As a result of the research, it was found out that school principals and parents had problems about inadequate conditions in schools and classrooms, inadequate number of graduate special education teacher, distribution of students to special education classes without taking into consideration the special requirement type, degree and grade level of the student and inadequacy of teachers in special education. In the context of the suggestions for the solution of the problems, it was seen that the principals and parents had a common opinion that the schools should be improved in terms of physical structure and necessary materials and the number of teachers in special education branch should be increased.

GİRİŞ

Eğitim hakkı, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulünden itibaren resmi olarak bir insan hakkı olarak tanınmıştır. O tarihten itibaren de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesi (1960), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1981) gibi birçok insan hakları sözleşmesinde sürekli dile getirilmiştir. Bu sözleşmelerde tüm çocukların ücretsiz, zorunlu ilköğretime devam etme hakkı olduğu, gerekli olanakları sağlamak koşuluyla tüm çocuklar için orta öğretimin geliştirmesi gerektiği ve bu eğitim basamaklarını tamamlayan tüm çocukların yükseköğretime eşit erişim hakkına sahip oldukları vurgulanmıştır (UNICEF, 2007).

İnsan haklarını ele alan uluslararası sözleşmelerde eğitim genel anlamda kişisel gelişimi teşvik etmeyi; insan hak ve özgürlüklerine saygıyı güçlendirmeyi; bireylerin özgür topluma etkin bir şekilde katılımlarını sağlamayı; anlayış, dostluk ve hoşgörüyü teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, eğitim hakkı yalnızca eğitim hizmetine erişimi değil; aynı zamanda minimum standartları belirlemek ve kaliteyi artırmak adına eğitim sisteminin her kademesinde ayrımcılığı ortadan kaldırma yükümlülüğünü de kapsamaktadır (UNICEF, 2007). Eğitim hakkını ele alan uluslararası sözleşmeler arasında 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) şüphesiz ayrı bir öneme sahiptir. Öyle ki sözleşme dört temel ilke (ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı, çocuğun görüşlerini ifade hakkı) çerçevesinde çocukların eğitim-öğretim sürecinde kendi öğrenmelerinde aktif olmalarını sağlamayı ve bununla birlikte eğitimin onların hak ve ihtiyaçlarını destekleyecek şekilde tasarlanmasını taahhüt etmektedir. Dolayısıyla sözleşmenin evrensellik, katılım, saygı, eşitlik, tüm imkânlardan eşit koşullarda faydalanma bağlamında eğitim hakkının anlaşılmasına yönelik ayrıntılı bir açıklama sunduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası belgelerle koruma altına alınan eğitim hakkı, uzmanlaşmış kurumlardaki eğitim ve öğretim süreçlerini kapsamaktadır. Farklı bir ifadeyle, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında alınan eğitimi ifade etmektedir. Etkileşimli bir süreç olan eğitim öğrenmeyi içermektedir. Öğrenmenin gerçekleşmediği eğitim kurumlarında eğitimden bahsedilemez. Dolayısıyla, eğitim hakkı, eğitilmiş olma anlamında anlaşılmalıdır (Lonbay, 1992). Burada eğitilmiş olmak için hangi temel bilgi ve becerilere sahip olunması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukuk bu konuda tüm toplumlar için geçerli belirli bir eğitim içeriği öngörmemektedir. Eğitim içeriği toplumdan topluma değişmektedir (Beiter, 2005). Bu açıdan bakıldığında eğitimde edinilmesi gereken özel bilgi ve beceriler konusunda uluslararası düzeyde kabul edilmiş kriterlerin olmadığı söylenebilir. Ancak eğitim ve öğretimi sağlamak, devletlerin kamusal görevleri arasında bulunmaktadır. Devletler, eğitim sistemi için bütçe kaynaklarını tahsis ederek eğitim-öğretimin gerçekleşmesini sağlamakla yükümlüdürler.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, eğitim hakkının niteliğini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Buna göre, eğitim hem kendi başına bir insan hakkıdır hem de diğer insan haklarını gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir aracıdır. Eğitim, ekonomik ve sosyal açıdan dışlanmış yetişkinlerin ve çocukların yoksulluktan kurtulmalarında ve topluma tam katılımlarının sağlanmasında da birincil aracıdır. Eğitim, kadınları güçlendirmede, çocukları sömürücü ve tehlikeli iş dünyasından ve cinsel istismardan korumada, insan haklarını ve demokrasiyi teşvik etmede, çevrenin korunması ve nüfus artışının kontrolünde hayati bir role sahiptir. Eğitim, devletlerin yapabileceği en iyi finansal yatırımların biri olarak kabul edilmektedir. Eğitim ayrıca iyi eğitilmiş, aydın, özgür zihne sahip bireyleri yetiştirmede de önemli bir yere sahiptir (Akt. Beiter, 2005).

Başlı başına bir insan hakkı olan ve diğer haklar arasında önemli bir yere sahip olan eğitim hakkı ayrım gözetmeksizin toplumun tüm bireylerini kapsamaktadır. Dolayısıyla, bu hak şüphesiz özel gereksinimli bireylerin de sahip olduğu haklar arasında en önemlisidir. Zira toplumun her kesiminde

özel gereksinimli bireylerin etkin katılımlarının sağlanmasında bu hakkın farkında olunması ve kullanılması gerekmektedir. Çocuk hakları bağlamında değerlendirildiğinde ise tüm çocuklar gibi özel gereksinimli çocukların da sahip olduğu ve hukuksal açıdan korunan hakları içerisinde en önemlisi şüphesiz “eğitim hakkı”dır. Ancak ne var ki dünyanın birçok yerinde özel gereksinimli çocuklar maalesef evleri de dâhil olmak üzere resmi veya resmi olmayan ortamlarda eğitim imkânı bulamamaktadır. Özel gereksinimli çocukların bu şekilde eğitim olanaklarından yoksun kalması ayrımcı bir uygulama olmakla birlikte hem ulusal hem de uluslararası düzeyde hukuka aykırı bir durumdur.

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası verilerine göre, günümüzde dünyada bir milyar özel gereksinimli bireyin bulunduğu ve bu bireylerden 93 ila 150 milyonunun çocuklardan oluştuğu tahmin edilmektedir (RTE [The Right to Education Initiative], 2017). Global düzeyde çocuk hakları ve kız çocukları için eşitlik konularında çalışmalar yapan ve bağımsız bir insani yardım kuruluşu olan Plan International’ın 2013 yılında yayınlanan raporunda özel gereksinimli çocukların okula gitme olasılıklarının diğer çocuklardan 10 kat daha az olduğu ve okula devam edenlerin ise yaşlarıyla aynı eğitim ortamlarından yararlanma fırsatı bulamadıkları ortaya çıkmıştır (Plan International, 2013). Gelişmekte olan ülkelerdeki eğitim sistemlerini güçlendirmeyi ve okula devam çocukların sayısını artırmayı hedefleyen Eğitim İçin Küresel Ortaklık Platformu’nun verileri dikkate alındığında ise düşük ve orta-düşük gelirli ülkelerde özel gereksinimli çocukların %90’ının okula gitmediği tahmin edilmektedir (GPE, 2017).

Tarihsel süreç içerisinde, özel gereksinimli çocukların genel eğitim sisteminden çıkarıldığı ve sadece özel gereksinimli çocukların devam ettiği özel okullara gittiği görülmektedir. Hatta bazı durumlarda özel gereksinimli çocuklar toplumdan izole edilmiş bir şekilde bu okullarda yatılı olarak kalmışlardır. Bu uygulama dünyanın pek çok bölgesinde halen devam etmektedir. Örneğin; Doğu Avrupa’da bu şekilde sadece özel gereksinimli çocukların gittiği çok sayıda yatılı okul bulunmakla birlikte burada bulunan özel gereksinimli bir çocuğun yatılı okula yerleştirilme ihtimali diğer ülkelerdeki özel gereksinimli çocuklara göre 17 kat daha fazladır (UNICEF, 2012).

Özel gereksinimli çocukların kaynaştırma eğitimiyle ilgili hazırlanan bir raporda, bu çocukların okula kayıt oranlarının çok düşük olduğu, okula devam etseler bile okulu bırakma eğilimlerinin yüksek olduğu ve bu nedenle eğitimde ortaokul ve diğer üst basamaklara devam edemedikleri görülmektedir (Global Campaign for Education ve Handicap International, 2014). Ayrıca özel gereksinimli çocuklar okulda şiddet ve zorbalığa uğrama açısından risk altındadırlar. Bu durum eğitim hakkının güvenli bir şekilde kullanılmasını önlemektedir (UNICEF, 2016).

Özel gereksinimli çocukların eğitim haklarını kullanmasına yönelik önemli bulgular ortaya koyan yukarıdaki raporlar dikkate alındığında özel gereksinimli çocukların eğitim sistemi içerisinde pek çok sorunla ve engelle karşılaştığını söylemek mümkündür. Erişilebilirlik eksikliği (okul binalarının fiziksel yapı itibarıyla özel gereksinimli çocuklar için uygun olmaması); ayrımcılık ve önyargı (özel gereksinimli çocukların akranlarıyla eşit koşullarda öğrenim görmesinin engellenmesi); dışlanma (özel gereksinimli çocukların genel eğitim sistemi içerisinde bulunan okullardan uzaklaştırılması); eğitimin niteliksizliği (öğrenme ortamlarında özel gereksinimli çocuklar için kullanılan yöntem ve tekniklerin uygun olmaması, öğrenme materyallerinin yetersiz olması, vb.) gibi sorunlar bu engeller arasında sayılabilir.

Özel gereksinimli çocukların eğitim sistemine ve toplumun diğer alanlarına dâhil edilmesi aslında bir sosyal adalet meselesidir ve toplumun geleceği için önemli bir yatırımdır. Bu durum evrensel insan haklarının uygulanması ve ifade edilmesinde ayrılmaz bir unsurdur. İnsan hakları özel gereksinimli çocuk haklarının ele alınmasında diğer yasal düzenlemeler için bir temel sağlamıştır. Özel gereksinimli çocukların yaş, cinsiyet, etnik köken, dil veya sosyo-ekonomik düzeyine bakılmaksızın

gerek eğitim sisteminin gerekse toplumun bir üyesi olarak tanınması ve haklarının tümüne saygı duyulması için onların haklarını kullanabilmeleri adına destekleyici ve koruyucu ortamların oluşturulması gerekmektedir (UNICEF, 2007). Zira özel gereksinimli çocuklar eğitim hakkının kullanılmasında belirli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Oysaki özel gereksinimli çocukların eğitim hakları uluslararası yasal düzenlemelerle korunmakta ve bu yasal metinlerde geçen hükümlerde, özel gereksinimi olanlar da dâhil ayrımcılık gözetmeksizin herkesi kapsayan bir yaklaşım benimsenmektedir. Örneğin; Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme (1960) eğitim hakkının temel unsurlarını ortaya koyan ve yasal olarak bağlayıcılığı olan ilk uluslararası belge niteliğindedir. Sözleşmede genel olarak eğitim alanında her türlü ayrımcılık yasaklanmakta ve eğitim fırsatlarından eşit faydalanma ilkesi üzerinde durulmaktadır (UNESCO, 2015). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni (1966) onaylayan devletler, herkes için eğitim hakkını tanımakla birlikte bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini sağlamakla yükümlüdürler (m. 13). Benzer şekilde ÇHS'de de özel gereksinimli çocuk hakları ve bu konuda taraf devletlere yüklenen sorumluluklar düzenlenmekte ve bu kapsamda zihinsel veya fiziksel özel gereksinimli bir çocuğun, saygınlığını güvence altına alan, kendine güvenini artıran ve toplumsal hayata aktif katılımını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz ve iyi bir yaşama sahip olması gerektiği belirtilmektedir (m. 23). Farklı bir ifadeyle, bu maddede özel gereksinimli çocuğun bütünsel ihtiyaçları tanınmakta ve kabul edilmektedir. Brown ve Guralnick (2012) ÇHS'nin özel gereksinim kavramını önemseyen ilk insan hakları sözleşmesi olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, sözleşmenin 2. maddesi dünya çapında belgelenmiş olan özel gereksinime dayalı ayrımcılık konusunu özellikle ele almakta ve özel gereksinimli çocukları korunmasız, güçsüz çocuklar arasında değerlendirilerek taraf devletleri bu çocuklara yönelik ayrımcı olmayan eylemlerde bulunmaktan sorumlu tutmaktadır. Sözleşmenin bilhassa küçük çocukların haklarından bahseden 3. ve 6. maddeleri de çocuğun yüksek yararına ve gelişme haklarına odaklanmakta ve bu bağlamda özel gereksinimli çocukların potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerine yardımcı olacak faaliyetlerin önemine dikkat çekmektedir.

Bir toplumda yaş, cinsiyet ve özel gereksinime bakılmaksızın tüm çocukların, insanlık onuruna özgü haklarını herhangi bir ayırım yapmaksızın kullanabilmelerini sağlamak adına gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Zira uluslararası insan hukukunda yer alan yasal düzenlemelerin hepsinde evde, okulda, sağlık hizmetlerinde ve hayatın diğer tüm alanlarında ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve özel gereksinimli çocuklara tam katılım hakkı tanımak amaçlanmaktadır. Ancak ne var ki dünya ülkelerinde halen özel gereksinimli çocuklar ve aileleri ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmekte ve henüz temel insan haklarını kullanırken bile birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Eğitim sistemi içerisinde değerlendirildiğinde özel gereksinimli çocukların eğitim haklarından faydalanmalarında başta okul yöneticileri olmak üzere öğretmenler ve diğer okul çalışanlarının önemli roller üstlendiğini söylemek mümkündür.

Rol ve sorumluluklarının bilincinde olan ve özel eğitim alanında mesleki açıdan kendisini geliştirmiş olan okul yöneticileri özel gereksinimli çocuklar için gerekli ve yeterli eğitim hizmetini sağlayabilmektedirler. Ancak pek çok yönetici okullarında özel gereksinimli çocuklar için sorumluluk almaktan kaçınmakta ve bu çocukların eğitiminden sadece öğretmenleri sorumlu tutmaktadır. Oysaki okul yöneticileri bir eğitim lideri olarak eğitim hakkına sahip tüm öğrencilerin etkili bir şekilde eğitim hizmetinden yararlanmasından sorumludurlar.

Uluslararası ve ulusal düzeyde yasal düzenlemelerle güvence altına alınan özel gereksinimli çocuklara yönelik eğitim hakkının sağlanmasında önemli bir role sahip yöneticilerin bu rollerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları alanlarında iyi yetişmelerine bağlıdır. Okul yöneticilerinin bu alanlarda birer uzman olmalarını beklemek tabii ki doğru değildir. Ancak yöneticiler hem özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanmasından hem de bu çocuklar

için hazırlanan eğitim programının en iyi şekilde yürütülmesinden sorumludurlar. Dolayısıyla yöneticiler özel gereksinimli çocuklarla ilgili mevzuata hâkim olmakla birlikte bu çocuklara yönelik eğitim hizmetinin uygulanmasında da donanımlı olmalıdırlar. Bu açıdan bakıldığında, yöneticilerin hizmet öncesinde özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim konularında almaları gereken eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Okul yöneticilerinin yetiştirilmesinde maalesef bu alanlarda eksiklikler bulunmaktadır. Yöneticiler özel eğitim alanında gerekli ve yeterli eğitimi almadıkları gibi hizmet içi eğitimlerle de ihtiyaç duyulan bu alanlarda kendilerini yetiştirme fırsatı bulamamaktadır.

Özel gereksinimli çocukların eğitim hakları ve özel eğitim konularında yeterli donanıma sahip olmayan yöneticiler okullarında bu çocuklarla karşılaştıklarında yönetsel faaliyetlerin yürütülmesinde pek çok sorunla karşılaşabilmektedirler. Bu bağlamda, özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde yaşanan sorunların açığa çıkarılarak çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için yönetici görüşlerinin alınması önemlidir. Bununla birlikte her ne kadar okulun dış öğeleri arasında bulunsa da özel gereksinimli çocuklarıyla ilgili yaşamın birçok alanında olduğu gibi okulda da birtakım sorunlarla karşılaşan ve konunun doğrudan muhatapları arasında yer alan velilerin de bu konuda görüşlerinin alınması oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmada kamu okullarında görev yapan okul müdürleri ve bu okullarda öğrenim gören özel gereksinimli çocuğa sahip velilerin özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunların ve bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında “Özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde okul müdürleri ve velilerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?” ve “Özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde okul müdürleri ve velilerin karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin önerileri nelerdir?” sorularına yanıt aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunların ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin belirlenmesinde nitel araştırma desenlerinden olan fenomenolojik araştırmadan (olgubilim) yararlanılmıştır. Bu araştırma deseninde farkında olduğumuz fakat ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgular araştırılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Fenomenolojik araştırmada, araştırmaya konu olan olguyu yaşamış bireylerden veriler toplandıktan sonra bütün bireylerin deneyimlerini kapsayan bütüncül bir tanımlama yapılmaktadır. Bu tür araştırmalarda araştırmacının incelenen olguyu yorumlama süreci de ön plana çıkmaktadır (Cresswell, 2007). Dolayısıyla nitel bir yaklaşımla yürütülen bu araştırmadaki olgu, kamu ilkokullarında ve özel eğitim okullarında (I. kademe) görev yapan okul müdürlerinin ve özel gereksinimli çocukları bu okullarda öğrenim gören velilerin özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileridir.

Çalışma Grubu

Araştırmaya 2016-2017 öğretim yılında Ankara ilinde görev yapan 12 okul müdürü ile birlikte özel gereksinimli çocuğu ilkokulda öğrenim gören ve Ankara’da ikamet eden 12 veli katılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesinden faydalanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesi oluşturulan küçük bir örneklem üzerinde, çalışılan problemle ilgili taraf olabilecek katılımcıların çeşitliliğini maksimum seviyede yansıtabilmeyi amaç edinen bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu kapsamda, çalışma grubundaki okul müdürleri ve veliler okul türleri (ilkokul ve özel eğitim okulu) esas alınarak seçilmiştir. Okul müdürlerinden oluşan çalışma grubunda altısı ilkokulda ve altısı özel eğitim okulunda (I. kademe) görev yapan okul müdürleri bulunmaktadır. Velilerden oluşan çalışma grubunda ise özel

gereksinimli çocukları kaynaştırma sınıfında öğrenim gören dört veli, özel eğitim sınıfında öğrenim gören dört veli ve özel eğitim okulunda öğrenim gören dört veli yer almaktadır. Çalışma grubunda yer alan okul müdürleri ve velilerin bağımsız değişkenlere göre dağılımı Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Okul Müdürlerinin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	3	25
	Erkek	9	75
	Toplam	12	100
Okul Türü	İlkokul	6	50
	Özel Eğitim Okulu (I. kademe)	6	50
	Toplam	12	100
Yaş	24-35 yaş	5	41.67
	36-45 yaş	6	50
	46 yaş ve üzeri	1	8.33
	Toplam	12	100
Eğitim Düzeyi	Lisans	8	66.67
	Yüksek Lisans	3	25
	Doktora	1	8.33
	Toplam	12	100
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	7	58.34
	6-15 yıl	4	33.33
	16 yıl ve üzeri	1	8.33
	Toplam	12	100
Özel Eğitim/Kaynaştırma	Evet	10	83.33
Eğitimine Yönelik Eğitim	Hayır	2	16.67
Alma Durumu	Toplam	12	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışma grubunda yer alan okul müdürlerinin dokuzu erkek, üçü kadındır. Okul türlerine göre katılımcılar incelendiğinde, altı okul müdürünün ilkokulda ve altı okul müdürünün de özel eğitim okulunda görev yaptığı görülmektedir. Demografik değişkenlerden yaş değişkenine bakıldığında katılımcılardan beşinin 24-35 yaş aralığında, altısının 36-45 yaş aralığında ve birinin 46 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, okul müdürlerinin sekizi lisans, üçü yüksek lisans ve biri doktora mezunudur. Mesleki kıdem açısından değerlendirildiğinde 1-5 yıl arası kıdeme sahip yedi, 6-15 yıl arası kıdeme sahip dört ve 16 yıl ve üzeri kıdeme sahip bir okul müdürü araştırmanın çalışma grubunda yer almaktadır. Okul müdürleri özel eğitim ve/veya kaynaştırma eğitimiyle ilgili eğitim alıp almama durumlarına göre incelendiğinde 10 okul müdürünün bu konuda eğitim aldığı ve iki okul müdürünün ise almadığı görülmektedir.

Tablo 2’ye göre çalışma grubunda bulunan velilerin dördü erkek, sekizi kadındır. Çocuğunun öğrenim gördüğü okul türüne göre katılımcılar incelendiğinde, dört velinin çocuğunun kaynaştırma öğrencisi olduğu, dört velinin çocuğunun özel eğitim sınıfına devam ettiği ve dört velinin çocuğunun da özel eğitim okullarında öğrenim gördüğü görülmektedir. Yaş değişkeni ele alındığında katılımcılardan dördü 24-35 yaş aralığında ve sekizi 36-45 yaş aralığında bulunmaktadır. Eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde ise katılımcılardan birinin ilkokul mezunu, altısının lise mezunu ve beşinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Velilerin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	8	66.67
	Erkek	4	33.33
	Toplam	12	100
Çocuğun Öğrenim Gördüğü Okul Türü	İlkokul (kaynaştırma eğitimi)	4	33.34
	Özel Eğitim Sınıfı (I. kademe)	4	33.34
	Özel Eğitim Okulu (I. kademe)	4	33.34
	Toplam	12	100
Yaş	24-35 yaş	4	33.33
	36-45 yaş	8	66.67
	46 yaş ve üzeri	-	-
	Toplam	12	100
Eğitim Düzeyi	İlkokul mezunu	1	8.33
	Ortaokul mezunu	-	-
	Lise mezunu	6	50
	Üniversite mezunu	5	41.67
	Toplam	12	100

Veri Toplama Aracı

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde yaşanan sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileri belirlemek amacıyla derinlemesine bilgi sağlaması açısından araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formları geliştirilmiştir. Bu formlar aracılığıyla okul müdürleri ve velilerden veri toplanmıştır. Yapılandırılmış görüşmenin amacı, görüşme yapılan bireylerden elde edilen bilgiler arasındaki benzerlik ve farklılığı belirleyerek kıyaslama yapabilmektir. Yarı yapılandırılmış görüşmede sorular önceden ana hatlarıyla hazırlanmakta olup araştırmacı görüşme sırasında aldığı yanıtlar doğrultusunda görüşmeyi yönlendirebilmekte ve yeni sorular sorabilmektedir (Berg, 1998). Bu kapsamda, okul müdürleri ve veliler için hazırlanan görüşme formlarında öncelikle katılımcıların kişisel bilgilerine yönelik sorulara yer verilmiştir. Daha sonra katılımcıların özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunlara ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerine ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular sorulmuştur.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Verilerin toplanması aşamasında okul müdürleri ve özel gereksinimli çocuğa sahip velilerle yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler Ankara'nın merkez ilçelerindeki kamu ilkokullarında ve özel eğitim okullarında görev yapan ve araştırmaya katılmaya gönüllü 12 okul müdürü ile birlikte özel gereksinimli çocuğu bu okullara devam eden gönüllü 12 veli ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılardan izin alınarak ses kaydı yapılmıştır. Ses kaydına velilerin tamamı izin verirken; okul müdürlerinin yedisi izin vermiştir. Ses kaydına izin vermeyen beş okul müdüründen e-posta yoluyla görüşme sorularını yanıtlamaları istenmiştir.

Araştırmada dış geçerliliğin sağlanması için ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Ayrıntılı betimlemede ham veri konuyla ilgili tema ve kavramlara göre düzenlendikten sonra verinin doğasına sadık kalınarak yorum yapmadan okuyucuya sunulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu kapsamda araştırmada öncelikle nitel verilerin ham hali

belirli temalara göre gruplandırılmış ve sonrasında okul müdürleri ve velilerin görüşleri aktarılırken yorum yapmaksızın doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Katılımcı görüşlerinin betimlenmesinde frekans (bazı katılımcılar alt temalara ilişkin birden fazla görüş belirtmiştir) hesaplamaları yapılmıştır. Doğrudan alıntı yapılan görüşlerde ilkokullarda görev yapan müdürler için M1i ile M6i arasında ve özel eğitim okullarında görev yapan müdürler için M7ö ile M12ö arasında değerler verilerek kodlama yapılmıştır. Benzer şekilde çocuğu kaynaştırma sınıfına devam eden veliler için V1ks ile V4ks, özel eğitim sınıfına devam eden veliler için V5öes ile V8öes ve özel eğitim okuluna devam eden veliler için V9öeo ile V12öeo arasında değerler verilerek kodlama yapılmıştır. Diğer taraftan amaçlı örnekleme yöntemi kullanılırken araştırmaya dahil edilen okul müdürleri ve velilerin mümkün olduğu kadar farklı veri kaynaklarını temsil edecek şekilde seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda okul müdürleri (cinsiyet, kıdem, eğitim düzeyi, okul türü gibi değişkenlere göre) ve velilerin (cinsiyet, öğrenim durumu, çocuğun devam ettiği okul türü gibi değişkenlere göre) araştırmaya dahil edilmesinde farklı gruplardan katılımcılar seçilmiştir.

Araştırmalarda güvenilirliği sağlamak için Creswell (2007) meslektaş değerlendirmesinin kullanılabilecek etkili bir yöntem olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada da güvenilirliği sağlamak adına kodlayıcılar arası uyuma bakılmış ve bu nedenle veriler başka bir araştırmacı (Eğitim Yönetimi ve Teftişi alanında bir Dr.) tarafından da bağımsız olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği formül ile sınanmıştır (Uzlaşma Yüzdesi (P) = (Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) x 100). Yapılan hesaplamalar sonucunda okul müdürleriyle yürütülen araştırmanın güvenilirliği P=%88, velilerle yürütülen araştırmanın güvenilirliği P=%82 olarak hesaplanmıştır. Nitel araştırmalarda Miles ve Huberman (1994) güvenilirliği tespit etmede uzlaşma yüzdesinin %70 ve üzerinde olması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla burada elde edilen sonuçlara göre araştırma güvenilir olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin incelendiği bu çalışmada her bir araştırma sorusuna yönelik yapılan analizlere göre elde edilen bulgular bu bölümde ele alınmıştır.

Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanmasında Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bulgular

Bu başlık altında okul müdürleri ve velilerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiş, bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır. Bu kapsamda, okul müdürleri görüşlerinin kategori ve alt kategorilere göre dağılımı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'te görüldüğü üzere okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri "öğretmenlerden kaynaklı sorunlar", "öğrencilerden kaynaklı sorunlar", "velilerden kaynaklı sorunlar", "mevcut koşulların yetersizliğinden kaynaklı sorunlar" ve "diğer sorunlar" kategorilerinde toplanmaktadır. Beş kategori birlikte değerlendirildiğinde, okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde en çok "özel eğitim alan mezunu kadrolu öğretmen sayısının yetersiz olması" (f=8), "özel eğitim sınıflarında farklı sınıf düzeylerinden ve farklı özel gereksinim türlerinden öğrencilerin bir arada bulunması" (f=3), "veli beklentileri ile okulun sağladığı hizmetlerin çatışması" (f=3) ve "öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının okulların mevcut fiziki yapısı ve verdiği hizmetlerle yeterli düzeyde karşılanamaması" (f=5) konularında sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Katılımcıların bu konuya ilişkin verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3. Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanması Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Okul Müdürleri Görüşleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunlar	Özel eğitim alan mezunu kadrolu öğretmen sayısının yetersiz olması	8
	Özel eğitim sınıflarında sürekli öğretmen değişimi yaşanması	5
	Özel gereksinimli öğrencilere karşı olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi	2
	BEP'in hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde öğretmenlerin gereken özeni göstermemeleri	4
	Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerine yönelik kendilerini geliştirmemeleri	1
Öğrencilerden Kaynaklı Sorunlar	Özel eğitim sınıflarında farklı sınıf düzeylerinden ve farklı özel gereksinim türlerinden öğrencilerin bir arada bulunması	3
	Özel gereksinimli öğrencilerin sosyalleşememesi	2
	Özel eğitim sınıflarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olması	2
	Farklı özel gereksinim türlerinden öğrencilerin aynı okul servisini kullanmaları	1
Velilerden Kaynaklı Sorunlar	Veli beklentileri ile okulun sağladığı hizmetlerin çatışması	3
	Düşük veli beklentileri	1
Mevcut Koşulların Yetersizliğinden Kaynaklı Sorunlar	Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının okulların mevcut fiziki yapısı ve verdiği hizmetlerle yeterli düzeyde karşılanamaması	5
	Özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde kullanılan materyallerin yetersiz olması	4
	Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine yeterli bütçenin ayrılmaması	1
Diğer Sorunlar	Özel gereksinimli öğrencilerin tanılama ve yerleştirme işlemlerinde gereken hassasiyetin gösterilmemesi	2
	Özel eğitim okullarında uygulanan öğretim programının öğrenci ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalması	1
	Mevcut şartlardan dolayı özel eğitim mevzuatının uygulanmasında zorlukların yaşanması	1
Toplam		46

* Bazı katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Engelli çocuğa sahip ailelerin beklentileriyle okulun sunduğu hizmetler çatışıyor. Bu çocuklar birebir daha yoğun eğitime ihtiyaç duyuyorlar. Dolayısıyla hem kaynak, materyal açısından hem de bu alanda konuya hâkim donanımlı öğretmen açısından ailelerin beklentilerini karşılamakta güçlük yaşıyoruz... Kaynaştırma öğrencilerine yönelik öğretmenlerimiz bazen olumsuz bir bakış açısı sergiliyor ve bu çocukları özel eğitim sınıflarına yönlendirme çabasına girebiliyorlar. Bu durum haliyle bu çocukların eğitimini olumsuz etkiliyor ve beraberinde başka problemleri de getiriyor. (M5i)

En önemli eksiklik alan mezunu öğretmen yetersizliği. Özel eğitim uygulama okulu olmamıza rağmen bizim okulda neredeyse öğretmenlerin yarısı herhangi bir lisans mezunu olmaları yeterli

olan ücretli öğretmenler. Diğer eksiklik fiziksel olarak eğitim ortamlarının yetersizliği ve öğrencilerin özelliklerine uygun olmaması. (M8ö)

Çok sayıda bireysel eğitimi gerektiren öğrencimizin bulunması ve bu konuda yeterli bilgi donanımına sahip kadrolu öğretmenimizin bulunmaması eğitimin kalitesini düşürmektedir. (M10ö)

Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine uygun fiziki yeterliliğe sahip okul binalarının tahsis edilmemesi. Özel eğitimin ilk basamağı olan tanılama ve yerleştirmenin yapıldığı RAM'ların hem fiziki hem de kadro açısından yetersiz kalması özel gereksinimli bireylerin doğru olarak değerlendirilip uygun eğitim kurumlarına yerleştirilememesi. (M11ö)

Okulumuzda bulunan iki özel eğitim sınıfı için en büyük problem öğrencilerin birleştirilmiş sınıf kapsamında öğrenim görmesi ve RAM'ın bazı yanlış değerlendirmeleri yüzünden engel düzeyi birbirinden çok farklı öğrencilerin yine aynı eğitim ortamında bulunabilmesi. (M2i)

Öğretmenler üniversitede aldıkları eğitime göre çocuklara yaklaşımaya çalışıyorlar. Bu da bir yerden sonra yeterli gelmiyor yani kendilerini geliştirmiyorlar en büyük problem bu. En basitinden öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını dikkate almadan hazırlanan ve uygulanan BEP'ler ve sonrasında ilerleme kaydedilmeyen öğrencilerin durumu bunu gösteriyor. (M12ö)

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunlar özel gereksinimli çocuğa sahip velilerle de görüşmeler yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Velilerin bu konudaki görüşlerinin kategori ve alt kategorilere göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4'te görüldüğü üzere özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin veli görüşleri "müdürlerden kaynaklı sorunlar", "öğretmenlerden kaynaklı sorunlar", "öğrencilerden kaynaklı sorunlar" ve "diğer sorunlar" kategorilerinde toplanmaktadır. Dört kategori birlikte değerlendirildiğinde, özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde velilerin en çok "öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerine yönelik kendilerini geliştirmemeleri" (f=6), "özel eğitim alan mezunu kadrolu öğretmen sayısının yetersiz olması" (f=6), "BEP'in hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde öğretmenlerin gereken özeni göstermemeleri" (f=6), "özel gereksinimli öğrencilerin sosyalleşememesi" (f=7) ve "özel gereksinimli öğrencilerin diğer akranları tarafından sözel veya fiziksel şiddete maruz kalması" (f=6) konularında sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Velilerin çocuklarının eğitimleriyle ilgili karşılaştıkları sorunlara ilişkin verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

Bep hazırlanıp uygulanmıyor. Okula engelli bir öğrenci geldiğinde gerek sınıf arkadaşları gerekse aileleri bu konuda bilgilendirilmiyor. Hatta veliler örgütlenip bu çocuk bu sınıfta olmaz diye imza toplayıp psikolojik baskı yapıyorlar. (V2ks)

Diğer sınıflardaki bazı çocuklar oğlumla alay edip dışlıyorlar. Hatta sözlü ya da fiziksel şiddet uygulandığı durumlarla karşılaştığım oluyor bu da eğitimini çok olumsuz etkiliyor. (V8öes)

Bazı öğretmenlerin çocuklarımızın yaptığı olumsuz davranışlar karşısında nasıl bir tutum sergileyebilecekleri, bu davranışları nasıl söndürebilecekleri noktasında eğitimli olmamaları. Diğer normal gelişim gösteren çocuklara ve velilerine çocuklarımız hakkında düzenli bilgi paylaşımı yapılmaması. (V3ks)

Tablo 4. Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanması Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Veli Görüşleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Müdürlerden Kaynaklı Sorunlar	Okul müdürleri tarafından özel eğitim sınıflarının gözlemlenmemesi	5
	Okul müdürlerinin velilerle iletişim kurmaması	4
	Özel gereksinimli öğrencilerin sınıf dışında güvenliğinin sağlanamaması	2
	Özel gereksinimli öğrencilere karşı müdürler tarafından olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi	2
	Özel gereksinimli çocuğa sahip velilerin kendilerini geliştirmelerine yönelik faaliyetlerin düzenlenmemesi	2
	Okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerine yönelik kendilerini geliştirmemeleri	1
Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunlar	Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerine yönelik kendilerini geliştirmemeleri	6
	Özel eğitim alan mezunu kadrolu öğretmen sayısının yetersiz olması	6
	BEP'in hazırlanması ve uygulanması süreçlerinde öğretmenlerin gereken özeni göstermemeleri	6
	Özel gereksinimli öğrencilere karşı öğretmenler tarafından olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi	5
	Öğretmenlerin velilerle iletişim kurmaması	2
Öğrencilerden Kaynaklı Sorunlar	Özel gereksinimli öğrencilerin sosyalleşememesi	7
	Özel gereksinimli öğrencilerin diğer akranları tarafından sözel veya fiziksel şiddete maruz kalması	6
	Özel gereksinimli öğrencilere karşı diğer akranları tarafından olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi	5
	Özel eğitim sınıflarında farklı sınıf düzeylerinden ve farklı özel gereksinim türlerinden öğrencilerin bir arada bulunması	5
	Özel eğitim sınıflarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazla olması	2
	Özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde kullanılan materyallerin yetersiz olması	4
Diğer Sorunlar	Özel gereksinimli öğrencilerin tanılama ve yerleştirme işlemlerinde gereken hassasiyetin gösterilmemesi	3
	Özel gereksinimli öğrencilere karşı diğer veliler tarafından olumsuz tutum ve davranışların sergilenmesi	2
Toplam		75

* Bazı katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Benim çocuğum zihinsel engelliler özel eğitim sınıfında ve bu sınıfta 1. sınıftan 4. sınıfa kadar farklı engelleri olan öğrenciler bulunuyor. Down sendromlu çocuk ta var hiç konuşmayan da var, yerlerde yuvarlanıp bağıranı da var. Şimdi benim çocuğum konuşuyor ve algılaması iyi ama bu çocukların içinde olumsuz davranışların hepsini alıyor. Yani bu sınıflarda birleştirilmiş sınıf uygulamasının olması ve farklı engel türlerinden birbirlerinden çok farklı problemleri olan çocukların bir arada olması başlı başına bir sorun. (V6öes)

Müdür ya da müdür yardımcılarını özel eğitim sınıflarıyla hiç ilgilenmiyorlar. Bu sınıflar aynı bina içerisinde sanki diğer sınıflardan ayrı bir yerde. Unutulmuş ya da görmezden geliniyor. Sadece bir sorun olduğunda bu sınıflardaki öğrenciler hatırlanıyor. Denetim ya da sınıf ziyaretleri yapılmıyor. Bu durum öğretmeninde davranışlarında serbestliğe yol açıyor. Öğretmen çocuğun ihtiyacına göre bir plan uygulayamıyor. (V5öes)

Özel eğitim sınıflarındaki çocuklar sosyalleşemiyorlar. Sadece kendi sınıflarında kendileri gibi özel öğrencilerle vakit geçiriyorlar. Oysa gelişim göstermeleri, akranlarından doğru davranışları öğrenmeleri için normal sınıflardaki öğrencilerle vakit geçirmeye ihtiyaçları var. Ama onları da ancak teneffüste çok kısıtlı bir sürede görüyorlar. (V7öes)

Bizim çocuklarımız kendilerini ifade edemiyorlar, çok savunmasızlar. Bu nedenle sınıflarda şiddete varana kadar birçok sorun yaşanıyor ama sınıflarda kamera olmadığından biz tam olarak ne olduğunu bilemiyoruz. Öğretmenle bu konuda çok fazla iletişim kuramıyoruz. Çok yüzeysel bilgilendirme veriyor bize. (V10öeo)

Özel eğitim alan mezunu öğretmenlerimizin çok fazla olmaması, ücretli öğretmenlerin çalışması. Yani ücretli öğretmenler çalıştığı zaman öğrenciyle öğretmen arasındaki eğitim süreci kesintili oluyor. İlk dönemde olan öğretmen ikinci dönemde olmuyor. Çocuklarımız zaten kolay adapte olamıyorlar, zor alışıyorlar. Dolayısıyla öğretmenlerin sürekli değişmesi hem çocukta hem velilerde sıkıntı yaratıyor. (V9öeo)

Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanmasında Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Bu başlık altında özel gereksinimli çocukların eğitiminde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik önerilere ilişkin veriler analiz edilmiş, bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır. Buna göre okul müdürleri görüşlerinin kategori ve alt kategorilere göre dağılımı Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5'te görüldüğü üzere okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin önerileri "mevcut koşulların yetersizliğinden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler", "öğretmenlerden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler", "okul müdürlerinden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler", "velilerden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler", "uygulamada yapılan hatalardan kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler" ve "tutum ve davranışlardan kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler" kategorilerinde toplanmaktadır. Bunlardan okul müdürlerinin en fazla katılım gösterdikleri kategoriler ele alındığında "mevcut koşulların yetersizliğinden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler" kategorisinde müdürler en fazla okul ve sınıf düzeyinde özel gereksinimli çocuklara yönelik fiziki şartların iyileştirilmesine (f=8) yönelik görüşlerini ifade etmektedirler. "Öğretmenlerden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler" kategorisinde müdürlerin hem özel eğitim branşında öğretmen istihdamının artırılması (f=9) hem de öğretmenlere özel eğitim alanında eğitim verilmesine (f=6) yönelik görüşlere daha fazla katılım gösterdikleri görülmektedir. "Velilerden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler" kategorisinde ise müdürler en fazla velilere eğitim verilmesine (f=6) yönelik görüşlerini belirtmektedirler. Okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin öneriler hakkında verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda sunulmuştur:

Tablo 5. Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanması Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Önerilere İlişkin Okul Müdürleri Görüşleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Mevcut Koşulların Yetersizliğinden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul ve sınıf düzeyinde özel gereksinimli çocuklara yönelik fiziki şartların iyileştirilmesi	8
	Özel eğitim alanına daha fazla bütçe ayrılması	2
	Kaynak ve materyal bakımından eksikliklerin giderilmesi	2
Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Özel eğitim branşında öğretmen istihdamının artırılması	9
	Öğretmenlere eğitim verilmesi	6
Okul Müdürlerinden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul müdürlerine eğitim verilmesi	1
	Özel eğitim okullarında özel eğitim alan mezunu okul müdürlerinin görev yapmaları	1
Velilerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Velilere eğitim verilmesi	6
	Velilerle iletişimin artırılması	1
Uygulamada Yapılan Hatalardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Özel eğitim alanında denetimin artırılması	1
	Özel eğitim alanında uzman kişilerle işbirliği yapılması	1
	Özel eğitim politikaları geliştiren kişilerin liyakatle iş başına gelmesi	1
Tutum ve Davranışlardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul çalışanlarına özel gereksinimli öğrenciler hakkında farkındalık çalışmalarının yapılması	1
	Toplumun özel gereksinimli bireyler hakkında bilinçlendirilmesi	1
Toplam		41

* Bazı katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Öğretmenlerin süreçte daha aktif olabilmeleri için mutlaka bu konuda hizmet içi eğitimden geçmeleri gerekmekte. Velilerin de aynı şekilde çocuklarının eğitiminde etkili olabilmeleri için çeşitli kurs veya seminerler aracılığıyla eğitilmeleri gerektiğini düşünüyorum. (M2i)

Okulda çalışan tüm personel bu çocukların farkında olmalı, onları iyi tanımalıdır. Bu nedenle okullarda özel gereksinimli öğrenciler hakkında çalışanların farkındalıklarını artıracak faaliyetler düzenlenebilir. Bu amaçla rehber öğretmenlerden yardım alınabilir. Dışarıdan üniversitelerle veya başka kurumlarla işbirliği yaparak bu alanda uzman kişiler okulda seminer vermeleri için davet edilebilir. (M7ö)

Fiziksel şartlar iyileştirilmeli, veli eğitimine ciddi önem verilmelidir. (M3i)

Bu öğrenciler için uygun binalar, sınıflar yapıp gerek öğretmen gerekse materyal açısından donatılırsa; eğitimde amaçlanan hedefe ulaşılabilir. (M6i)

Öncelikle özel eğitim öğretmenlerinin atamalarında kontenjan sayıları artırılmalı. Özel

gereksinimi olan öğrencilerin eğitimi mutlaka alanında uzman kişiler tarafından verilmeli. Mevcut şartlarda çalışan ücretli öğretmenlerin de daha ciddi eğitimlerden geçip belki bir sınavla alınmaları daha faydalı olabilir. (M8ö)

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hizmetinin sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik öneriler veli görüşleriyle de belirlenmeye çalışılmıştır. Velilerin bu konudaki görüşlerinin kategori ve alt kategorilere göre dağılımı Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Özel Gereksinimli Çocuklara Eğitim Hakkının Sağlanması Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Çözümüne Yönelik Önerilere İlişkin Veli Görüşleri

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Mevcut Koşulların Yetersizliğinden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul ve sınıf düzeyinde özel gereksinimli çocuklara yönelik fiziki şartların iyileştirilmesi	6
Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Kaynak ve materyal bakımından eksikliklerin giderilmesi	4
Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Özel eğitim branşında öğretmen istihdamının artırılması	6
Okul Müdürlerinden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Öğretmenlere eğitim verilmesi	5
Okul Müdürlerinden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul müdürlerine eğitim verilmesi	3
Okul Müdürlerinden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimine yönelik çalışmalarda öğretmenleri desteklemesi	1
Velilerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Velilerle iletişimin artırılması	5
Velilerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Velilere eğitim verilmesi	4
Uygulamada Yapılan Hatalardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Özel eğitim alanında denetimin artırılması	6
Uygulamada Yapılan Hatalardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Özel eğitim sınıflarına yerleştirme işlemlerinin öğrencilerin özel gereksinim tür ve derecelerine, sınıf düzeylerine göre yapılması	5
Uygulamada Yapılan Hatalardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Rehberlik servisinin kaynaştırma eğitimi ve özel eğitim uygulamalarına yönelik çalışmalarını artırması	2
Tutum ve Davranışlardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Okul çalışanlarına özel gereksinimli öğrenciler hakkında farkındalık çalışmalarının yapılması	3
Tutum ve Davranışlardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Normal gelişim gösteren öğrencilere yönelik özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalık çalışmalarının yapılması	3
Tutum ve Davranışlardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Velilere yönelik özel gereksinimli öğrencilerle ilgili farkındalık çalışmalarının yapılması	3
Tutum ve Davranışlardan Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler	Toplumun özel gereksinimli bireyler hakkında bilinçlendirilmesi	2
Toplam		58

* Bazı katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Tablo 6’ya göre velilerin özel gereksinimli öğrencilere eğitim hizmeti sunulması sürecinde karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin önerilerinin “mevcut koşulların yetersizliğinden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler”, “öğretmenlerden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler”, “okul müdürlerinden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler”, “velilerden kaynaklı sorunların

çözümüne ilişkin öneriler”, “uygulamada yapılan hatalardan kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler” ve “tutum ve davranışlardan kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler” kategorilerinde toplandığı görülmektedir. Altı kategori birlikte ele alındığında, özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde velilerin yaşadıkları sorunların çözümüne yönelik en çok “okul ve sınıf düzeyinde özel gereksinimli çocuklara yönelik fiziki şartların iyileştirilmesi” (f=6), “özel eğitim branşında öğretmen istihdamının artırılması” (f=6), “velilerle iletişimin artırılması” (f=5), “özel eğitim alanında denetimin artırılması” (f=6) ve “özel eğitim sınıflarına yerleştirme işlemlerinin öğrencilerin özel gereksinim tür ve derecelerine, sınıf düzeylerine göre yapılması” (f=5) konularında öneride bulundukları görülmektedir. Velilerin özel gereksinimli çocuklarının eğitimleriyle ilgili karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin önerilerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Yetkili kişiler tarafından öğretmenlerin sınıf içerisinde değerlendirmelerinin çok sık yapılması gerekiyor. (V1ks)

Özel eğitim sınıflarına kamera sisteminin getirilmesi gerekiyor. Çocuklarımız kendi hallerinde, çok savunmasızlar. Konuşamayan kendini ifade edemeyen çok çocuk var. Bizler veli olarak sınıf içinde nasıl bir eğitim veriliyor, çocuğumuz herhangi bir olumsuz muameleye maruz kalıyor mu bilmek istiyoruz. (V6öes)

Farkındalığı arttırarak. Haklarımızı öğrenerek. Toplumun bu konuda duyarlılığını arttırmak için daha fazla çalışmaların yapılması gerekiyor. Bu konuda belki yazılı ve görsel medya daha fazla kullanılabilir. Okulda yine idareciler ve öğretmenler bu konuda kesinlikle bilinçli ve duyarlı olmalılar. Bizlerle iletişime açık olmalılar. Belki hizmetiçi eğitimlerle bizim çocuklarımız hakkında daha bilgili ve çözüm odaklı hale gelebilirler. (V2ks)

Özel eğitim sınıflarında bu alana hâkim, öğrencinin ihtiyaçlarını anlayan ve ona yönelik bir programla eğitimi sürdüren kadrolu öğretmenler görev yapmalı. (V5öes)

Özel eğitim sınıflarına öğrenciler engel türleri ve derecelerine göre yerleştirilmeli. Bir de özel eğitim sınıflarında çocuklar yaş olarak da denk değil. Bu sınıflardaki birleştirilmiş sınıf uygulaması kaldırılmalı. (V7öes)

Özel eğitim sınıfları materyal yönünden donanımlı olmalı. Sonra çocukların sosyal açıdan, bedensel açıdan ihtiyaçlarını karşılamak için okullarda gerekli fiziksel düzenlemeler yapılmalı. Uygulama evlerinin sayısı artırılmalı, duyu bütünleme odaları açılmalı, spor salonları öğrencilerin ihtiyaçlarına göre düzenlenerek malzeme bakımından zenginleştirilmeli. (V12öeo)

SONUÇLAR

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda, okul müdürlerinin yaşadıkları sorunların genellikle bu süreçte aktif rol alan öğretmenler, öğrenciler ve velilerden kaynaklandığı ve bununla birlikte maddi yetersizliklere dayandığı görülmektedir. Öyle ki bu süreçte özel eğitim alan mezunu öğretmen sayısının yetersizliği ve farklı branşlardan öğretmenlerin bu alanda ücretli öğretmenlik yapmaları okul müdürleri tarafından en sık dile getirilen sorunlar arasında bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ücretli öğretmenlerin farklı nedenlerle (atanma, evlilik vb.) işlerini bırakma ihtimalleri yüksek olduğundan bu durumun eğitim-öğretim sürecinin devamlılığı

ve öğrencilerin eğitsel açıdan ilerlemeleri açısından olumsuz etkilere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca özel gereksinimli öğrencilerin bireysel ihtiyaçları da dikkate alındığında onlara sunulacak eğitimin alanında uzman kişiler tarafından verilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla farklı branşlardan gelen ve geçici bir süre için bu öğrencilerin eğitiminden sorumlu öğretmenler, sınıf içerisinde birçok konuda (amacına uygun bir şekilde BEP'in hazırlanması ve uygulanması, öğrencilerin özel gereksinim türleri ve özellikleri, öğrencilerin bireysel farklılıkları, farklı öğrenme stilleri, farklı öğretim yöntem ve teknikleri, farklı davranış yönetimi teknikleri vb.) yetersiz kalabilmektedirler.

Okul müdürlerinin özel gereksinimli öğrencilerin eğitimleriyle ilgili sorun olarak dile getirdikleri diğer konuları ise okulların ve sınıfların fiziksel açıdan yetersizliği, kaynak ve materyal bakımından bilhassa özel eğitim sınıflarının öğrenci ihtiyaçlarına uygun olmaması, özel gereksinimli öğrenci velilerinin beklentileriyle okulun sunduğu hizmetlerin birbiriyle örtüşmemesi şeklinde sıralamak mümkündür. Bunların yanı sıra müdürler özel gereksinimli öğrencilerin tanılama ve yerleştirmelerine ilişkin hatalı kararların alınmasını, öğretmen başına düşen özel gereksinimli öğrenci sayısının fazla olmasını, özel eğitim veya kaynaştırma eğitimi hakkında öğretmenlerin kendilerini geliştirmek adına sorumluluk almamalarını, BEP'in hazırlanma ve uygulanması aşamalarında özensiz davranılmasını ve öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilere karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemelerini de karşılaştıkları sorunlar arasında belirtmektedirler. Katılımcıların özel eğitim okullarında ve ilkokullarda görev yapan okul müdürleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda her iki okul türünde de özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde okul müdürlerinin görüşlerine göre benzer sorunların yaşandığını söylemek mümkündür.

Özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde yaşanan sorunlar velilerin bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu sorunların genellikle müdürlerden ve öğretmenlerden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kapsamda velilerin müdürlerden özel gereksinimli çocukların eğitiminde daha ilgili davranmalarını istedikleri, çocuklarının ihtiyaçları ve yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak kendileriyle iletişim kurmalarını ve sınıf ziyaretleri yaparak eksiklikleri ve sorunları yerinde görmelerini bekledikleri söylenebilir. Benzer şekilde velilerin öğretmenlerle ilgili sorunları incelendiğinde, bu sorunların özel eğitim öğretmenleri yerine genellikle ücretli öğretmenlerle çalışılmasından, BEP'in hazırlanması ve uygulanmasında öğretmenler tarafından gereken özenin gösterilmemesinden ve öğretmenlerin özel eğitim alanında yeterli donanımına sahip olmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Bununla birlikte hem çocuğu kaynaştırma sınıfında bulunan veliler hem de çocuğu özel eğitim sınıflarında ve özel eğitim okullarında bulunan veliler için en sık dile getirilen sorunlardan bir diğeri çocuklarının sosyalleşememeleri, diğer çocuklar ve hatta bazen öğretmenleri tarafından dışlanmaları, sözel veya fiziksel şiddete maruz kalabilmeleridir. Bunların dışında özellikle çocuğu özel eğitim sınıflarına devam eden velilerin farklı sınıf düzeylerinden ve farklı özel gereksinim türlerinden öğrencilerin aynı sınıf ortamında bulunmasından kaynaklı sorunlarla (problemleri davranışların modellenmesi, akademik ilerlemenin istenilen düzeyde olmaması vb.) karşılaştıkları görülmektedir.

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanması sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin müdür ve veli görüşlerinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, okul ve sınıflarda mevcut şartların yetersizliği, özel eğitim alan mezunu öğretmen sayısının yetersiz olması, özel eğitim sınıflarında öğrencinin özel gereksinim türü, derecesi ve sınıf düzeyi dikkate alınmadan öğrenci dağılımı yapılması ve öğretmenlerin özel eğitim konusunda yeterli donanımına sahip olmamaları konularında her iki katılımcı grubu da ortak görüşe sahiptir. Bununla birlikte okulun mevcut şartlarıyla özel gereksinimli çocuğa sahip velilerin beklentilerinin karşılanamamasından kaynaklı sorunlarda müdür ve veli görüşlerinin ayrıştığı dikkat çekmektedir. Buna göre müdürler maddi yetersizliklerden dolayı okulun sunduğu hizmetlerin velilerin beklentilerini karşılamadığını ve bu nedenle velilerle

sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Diğer taraftan veliler ise gerek müdürlerin gerekse öğretmenlerin kendilerini bu süreçte destekleme ve anlama konusunda ilgisiz davrandıklarını dile getirmekte, yaşadıkları sorunların paylaşılması ve çözülmesi adına kendileriyle iletişim kurmada müdürlerin yetersiz kaldıklarını belirtmektedirler.

Özel gereksinimli öğrencilere eğitim hakkının sağlanması sürecinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik önerilerle ilgili ulaşılan sonuçlar okul müdürlerinin görüşlerine göre değerlendirildiğinde, müdürlerin daha çok öğretmen ve veli odaklı önerilerde bulunduğu görülmektedir. Müdürler ayrıca okullarda mevcut fiziki şartların iyileştirilerek özel gereksinimli öğrencilere uygun hale getirilmesini de görüşlerinde ifade etmektedir. Müdürlerin bu süreçte sorumluluğu kendilerinden ziyade öğretmen ve velilere bıraktıkları ve bu kapsamda öncelikle özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde alan mezunu öğretmenlerle çalışmak istedikleri ve mevcut çalışan öğretmenlerin de çeşitli eğitimler aracılığıyla kendilerini geliştirmeleri gerektiğine inandıkları söylenebilir. Müdürler ayrıca özel gereksinimli öğrencilerin velilerini de sürecin dışında tutmayarak onların da çocuklarına daha faydalı olabilmeleri adına kendilerini geliştirmeleri gerektiğini savunmakta ve bu bağlamda onlara yönelik düzenlenebilecek kurs, seminer vb. çalışmaları desteklediklerini dile getirmektedirler. Bunlara ek olarak müdürler hem kaynaştırma öğrencileri hem de özel eğitim sınıflarında öğrenim gören çocuklar için onların ihtiyaç duydukları materyal ve fiziksel yapıya dayalı koşulların iyileştirilmesini önermektedirler.

Özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunların çözümüne yönelik öneriler kapsamında veli görüşleri dikkate alındığında, çocuğu kaynaştırma sınıflarında veya özel eğitim sınıflarında olan velilerin öncelikle öğretmenler, yöneticiler, okuldaki diğer öğrenciler ve veliler tarafından çocuklarının dışlanmadan olduğu gibi kabul edilmesini bekledikleri görülmektedir. Veliler ayrıca çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak ve karşılaştıkları sorunları çözüme kavuşturmak adına hem yöneticilerden hem de öğretmenlerden kendileriyle daha fazla iletişime geçmelerini beklemektedirler. Bu kapsamda veliler okul içerisinde daha destekleyici tutum ve davranışlarla karşılaşmaya yönelik önerilerde bulunmaktadır. Yaşanan sorunların çözüme kavuşabilmesinde veliler tarafından ifade edilen bir diğer öneri ise özel eğitim sınıflarında ve özel eğitim okullarında özel eğitim alan mezunu öğretmenlerin çalıştırılması gerektiği yönündedir. Farklı bir ifadeyle, velilerin çocuklarının mevcut özel durumlarından dolayı eğitimlerini riske atmak istemedikleri, devamlılık ve eğitsel ilerleme açısından ücretli öğretmenlerle bu süreci devam ettirmek istemedikleri ve dolayısıyla bu konuda gereken hassasiyetin gösterilmesini bekledikleri söylenebilir.

Veliler ayrıca gerek özel eğitim okullarında gerekse özel eğitim sınıflarında sınıf içerisinde yapılan uygulamalar hususunda öğretmenlerin gözlemlenmesini ve buna göre sınıfların kamera sistemiyle izlenmesini önermektedirler. Bu durum özel eğitim sınıflarında genellikle özel gereksinimli çocukların bireysel ihtiyaçları, davranış yönetim teknikleri, sınıf içerisinde kullanılabilecek öğretim yöntem ve teknikleri gibi konularda yeterli donanımına sahip olmayan ücretli öğretmenlerin çalışması ve bunun sonucunda velilerin çocuklarının gelişimsel açıdan ilerlemelerine yönelik kaygılara sahip olmalarıyla açıklanabilir. Veliler ayrıca okulların fiziki yapısının çocuklarının ihtiyaçlarına göre düzenlenmesini önermekle birlikte sınıfların da özel eğitim materyalleri açısından donanımlı hale getirilmesinin önemine işaret etmektedirler. Son olarak veliler öğrencilerin eğitsel performans açısından değerlendirilerek öğrenme ortamlarına yerleştirilmesi aşamasında uygulamada yapılan hatalardan kaynaklı sorunların çözümüne yönelik bu yerleştirme kararlarında, öğrencilerin özel gereksinim tür ve derecelerine göre daha detaylı ve titiz bir değerlendirmeden geçmeleri gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte veliler öğrencilerin sınıf düzeylerine göre ayrı sınıflarda bulunmalarının birbirlerini modelleme açısından daha doğru bir uygulama olacağı konusunda önerilerini dile getirmektedirler.

Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanmasında karşılaşılan sorunların çözümüne

ilişkin müdür ve veli görüşlerinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, her iki katılımcı grubunun okulların fiziksel yapı ve gerekli materyaller açısından iyileştirilmesini önerdikleri gözlemlenmektedir. Yine bununla birlikte hem müdürler hem de veliler yaşadıkları sorunların çözümüne yönelik özel eğitim branşında öğretmen sayısının artırılması gerektiğinin de önemini vurgulamaktadırlar.

ÖNERİLER

- Özel gereksinimli çocuklara eğitim hakkının sağlanmasında okul müdürleri ve öğretmenler önemli roller üstlenmektedir. Bu bağlamda hem müdürler hem de öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerin özellikleri ve eğitsel ihtiyaçları hakkında yeterli bilgi ve beceriyi kazanacak şekilde hizmet içi eğitimler aracılığıyla yetiştirilmelidir.
- Yine müdürler ve öğretmenler özel gereksinimli çocuğa sahip velilerle iletişim kurmalı, yaşanan sorunlarla ilgili onların dilek ve şikâyetlerini dikkate alarak çözüm odaklı uygulamaları işe koşmalıdır.
- Özel gereksinimli çocuğa sahip velilerin bilinçlendirilmesi ve çocuklarını eğitim sürecinde doğru bir şekilde destekleyebilmeleri için okullarda rehberlik bölümünün desteğiyle ailelere yönelik eğitimler verilmelidir.
- İlkokullarda ve özel eğitim okullarında velilerin desteği, bağışlar veya özel sektör yardımları aracılığıyla bütçe oluşturularak özel eğitim sınıflarının kaynak ve materyal bakımından eksiklikleri giderilmelidir.
- Özel eğitim okullarına devlet tarafından sağlanan bütçe artırılmalı ve bu okulların özel gereksinimli öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik uygulama evleri, atölyeler, spor salonları, tiyatro ve sinema etkinlikleri için çok amaçlı salonlar gibi hizmetler sunarak fiziki yeterliliklerini artırmaları sağlanmalıdır.
- Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki özel eğitim kadroları daha cazip hale getirilerek bu alanda istihdam edilen öğretmen sayısı artırılmalıdır.
- RAM'larda yapılan tanılama ve yerleştirme işlemlerinde özel gereksinimli öğrenciler daha ayrıntılı değerlendirme işlemlerinden geçerek kendileri için en uygun okul ve sınıflara yönlendirilmelidirler.
- Özel gereksinimli öğrencilerin öğretmenler, normal gelişim gösteren akranları ve onların velileri tarafından etiketlenmeden kabul görebilmeleri için Millî Eğitim Bakanlığı'nın desteğiyle öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitimler ve velilere yönelik seminerler düzenlenmelidir. Bu eğitimlerde özel gereksinimli çocukların özellikleri ve ihtiyaçları hakkında bilinçlenmeye ve bu çocukların okullarda ve sınıflarda sosyal kabulü açısından farkındalıkları artırmaya yönelik faaliyetlere yer verilmelidir.
- Öğretim programlarına normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli bireyler hakkında farkındalıklarını artırmaya yönelik ders içerikleri eklenmelidir.
- Özel eğitim okulları ve ilkokul bünyesinde açılan özel eğitim sınıflarında denetimler artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Beiter, K. D. (2005). *The protection of The Right to Education by International Law*. Brill.
- Berg, B. L. (1998). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Third Edition. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Brown, S. E., & Guralnick, M. J. (2012). International Human Rights to Early Intervention for Infants and Young Children with Disabilities: Tools for Global Advocacy. *Infants and Young Children*, 25(4),

270.

- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry Research Design*. London: Sage Publications.
- Global Campaign for Education and Handicap International. (2014). *Equal Right, Equal Opportunity*. 10.10.2017 tarihinde http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource_attachments/GCE_Equal%20Right_Equal%20Opportunity_2013.pdf adresinden erişilmiştir.
- GPE. (2017). *Children with Disabilities*. 23.09.2017 tarihinde <http://www.globalpartnership.org/focus-areas/children-with-disabilities> adresinden erişilmiştir.
- Lonbay, J. (1992). Implementing the Right to Education in England. In *Economic, Social and Cultural Rights* (pp. 163-183). Palgrave Macmillan UK.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Londra: Sage Publication.
- Plan International. (2013). *Include us! A Study of Disability Among Plan International's Sponsored Children*. Retrieved September, 19, 2017, from http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource_attachments/Plan_Include_Us%21_Report_2013_En.pdf
- RTE [The Right to Education Initiative]. (2017). *Persons with Disabilities*. 20.10.2017 tarihinde <http://www.right-to-education.org/issue-page/marginalised-groups/persons-disabilities> adresinden erişilmiştir.
- UN. (1989). *Convention on the Rights of the Child (Çocuk Hakları Sözleşmesi)*. 20.10.2017 tarihinde <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UN. (1966). *International Convention on Economic, Social and Cultural Rights (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi)*. 01.11.2017 tarihinde https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en adresinden erişilmiştir.
- UNESCO. (2015). *The Right to Education for Persons with Disabilities*. 30.10.2017 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002325/232592E.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UNICEF. (2016). *School Violence and Bullying Global Status Report*. 20.10.2017 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002469/246970e.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UNICEF. (2012). *The Right of Children with Disabilities to Education: A Rights-Based Approach to Inclusive Education*. 25.09.2017 tarihinde https://www.unicef.org/eca/UNICEF_Right_Children_Disabilities_En_Web.pdf adresinden erişilmiştir.
- UNICEF. (2007). *A Human Rights-Based Approach to Education for All: A Framework for The Realization of Children's Right to Education and Rights Within Education*. United Nations Publications.
- UNICEF. (2007). *Promoting the Rights of Children with Disabilities*. 25.10.2017 tarihinde http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/children_disability_rights.pdf adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.